

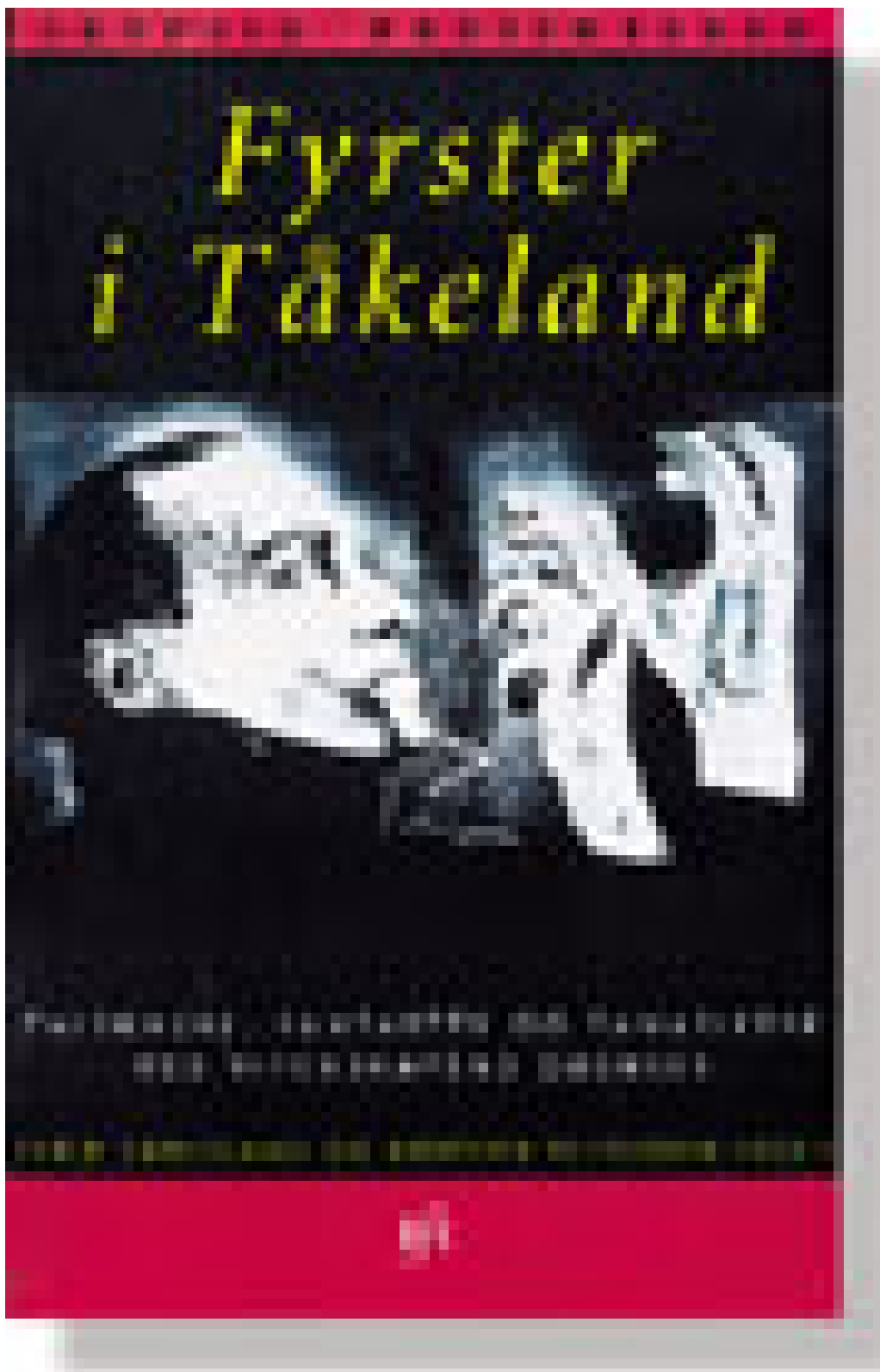
---

# Vitenskapsmenn og sjarlataner

---

BOKOVERSIKT

---



Humanetikerne har med sitt tidsskrift *Skepsis* skapt et forum hvor de kritisk har drøftet kulturelle, politiske eller ideologiske følger av forskjellige religiøse og pseudoreligiøse bevegelser. En serie har tatt for seg hva bladet kaller "tåkefyrster" og som denne boken definerer som "mennesker som har utmerket seg i marginene av Vestens intellektuelle liv". Boken omfatter åtte nyskrevne artikler i denne serien.

Ett kapittel er viet vår kollega Michel de Notredame, eller Nostradamus, og hans mildest talt nokså uklare spådommer. Vi opplever likevel at Nostradamus blir kreditert å ha forutsagt både Hitler og ødeleggelsen av World Trade Center, slik at en kritisk vurdering av hans tekster kanskje likevel ikke er urimelig selv i vår tid. En annen kollega, sir Arthur Conan Doyle, er også drøftet i et kapittel. Forfatterens problem er "Doyle-paradokset": Hvordan kunne legen, skaperen av den superrasjonelle detektiv Sherlock Holmes, tro på alver, bankeånder og all spiritismens vesen? Svaret ligger angivelig i at Doyle *ville* tro og at han egentlig ikke var så naturvitenskapelig begavet. Kjennere av hans litteratur vil underskrive at hans medisinske kunnskaper ikke var de beste, og Sherlock Holmes' løsninger var ofte ikke mulige ut fra vanlige logiske betraktninger.

Litt utenom spådommer og spiritisme ligger beretningen om Trofim Lysenko: Stalins favorittgenetiker. Lysenkos eksperimenter var ren svindel, og hans lære om overføring av tillærte egenskaper via arvestoffet kunne bare overleve i et totalitært samfunn. Vitenskapelig juks og politisk styring av vitenskap er fortsatt aktuelt, så historien om Trofim Lysenko gir grunn til ettertanke.

Heksejakten og den "vitenskapelige" begrunnelse for avsløringen av hekser er behandlet med eksempel fra Jakob I av England og Skottland og hans danske hustru Anne. Problemene rundt deres bryllup, som omsider fant sted i Oslo i 1589, ble antatt å skyldes hekser.

To tåkefyrster som fortsatt regjerer i sine "tåkeland" er Rudolf Steiner og Joseph Smith. Særlig avsnittet om den siste er interessant og aktuelt med de olympiske leker 2002 i mormonernes kjerneområde.

Grunnleggerne av ariosofien, med vekt på ariernes overlegne kultur og opprinnelse, fortjener selvfølgelig fortsatt interesse siden nynazisme ser ut til å være sørgelig aktuelt. Omtalen av Guido von List og Jørg Lanz von Liebenfels er best der forfatteren påpeker forakten for fornuften og vitenskapelig kontrollerbare resonnementer i alle slike bevegelser – fra ariosofien og spiritismen til våre dagers mangehånde "newage"-bevegelser. Dette så meget mer som medlemmene gjerne argumenterer med begreper hentet fra naturvitenskapene.

Kapitlet om Aleister Crowley, "verdens ondeste mann", er for denne anmelder sørgelig lite interessant og virker mest som en anekdote i denne jungel av okkultister og åndemanere.

Samlet vil boken være interessant for alle lesere med naturvitenskapelig bakgrunn. Artiklene går ikke særlig dypt inn i de enkelte tåkefyrsters liv og lære, men av den grunn er artiklene også overkommelige som introduksjoner. En rød tråd er hvor lett luftige teorier får betydning når fornuft og vitenskap blir for vanskelig for allmennheten.

For øvrig skal leger være litt ydmyke: To av "tåkefyrstene" er altså kolleger. Husk også Arnardos bemerkning etter en illusjonistisk opptreden i Medisinerforeningen: "Det er alltid en glede å opptre for leger og naturvitenskapsmenn: De tror alt de ser!"

---

RagnarStien

Nevrologisk avdeling

Publisert: 20. mars 2002. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. juni 2026.